

Mardin’de Hamza-i Kebir Türbesi Üzerine Yeni Değerlendirmeler

Evindar YEŞİLBAŞ*

New Evaluations of Hamza-i Kebir Tomb in Mardin

Citation/©: Yeşilbaş, Evindar, (2014). New Evaluations of Hamza-i Kebir Tomb in Mardin, *Milel ve Nihal*, 11 (2), 163-182.

Abstract: The Aqqoyunlu ruled in South East and East Anatolia from the beginning of the 14th century up to the 15th century with a very rich material culture’s production. Many buildings were in fact built in Mardin by Aqqoyunlu rulers. The tomb which, is the subject of our study, was built by Sultan Hamza himself before his death in Mardin where he served as Governor (1432-1435) under the Aqqoyunlu admistration. This article aims to highlight the importance of the Aqqoyunlu role in the development of Anatolian funerary architecture through the architectural analysis of Sultan Hamza’s Tomb.

Key Words: Mardin, Aqqoyunlu, Tomb, Hamza-i Kebir.

Atıf/©: Yeşilbaş, Evindar, (2014). Mardin’de Hamza-i Kebir Türbesi Üzerine Yeni Değerlendirmeler, *Milel ve Nihal*, 11 (2), 163-182.

Öz: Anadolu’da 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl arası maddi kültür bağlamında birçok eser bırakan Akkoyunlular, coğrafik olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde hâkimiyet kurmuş bir devlettir. Mardin’de Akkoyunlu hükümdarlarının çok sayıda eser inşa ettirdikleri bilinmektedir. Çalışmamıza konu olan türbenin, banisi Sultan Hamza’nın ölümünden

* Yard. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü [evindaryesilbas@gmail.com]

önce, kendisi tarafından Mardin Valisi olarak görev aldığı 1432-1435 yıllarından sonra, Akkoyunlu Beyliği'nin idaresini ele geçirdiği dönemde (1438-1444) inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, Hamza-i Kebir Türbesi'nin detaylı mimari analizi yapılarak türbenin Akkoyunlu mimarisi ve Anadolu Türbe Mimarisi içindeki önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Akkoyunlu, Türbe, Hamza-i Kebir.

Giriş

Oğuzların Bayındır boyuna mensup Türkmenlerden olan Akkoyunlular, XV.yüzyılın başında Diyarbakır ve Ergani yörelerinde kendileri gibi dağınık şekilde yaşayan¹ Türkmen gruplarını çevrelerinde toplayarak Kara Yülük Osman Bey² idaresinde kısa sürede önemli bir devlet kurmuşlardır³.

Akkoyunlu haneden üyeleri bir taraftan taht mücadeleleri, diğer taraftan Karakoyunlularla giriştikleri mücadelelerle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde hakimiyetlerini pekiştirmiş ve kuvvetlendirmişlerdir. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu devletin en ünlü hükümdarlarından Uzun Hasan, en büyük rakiplerinden biri olan Karakoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırarak onların sahip olduğu toprakları bütünüyle ele geçirmiş ve geniş bir coğrafyayı yönetimleri altına almışlardır⁴.

Uzun Hasan'ın Osmanlılarla olan bazı sınırları ihlali ve Venediklilerle yaptığı ticari⁵ bazı yakınlıklar, ortak hareket ve eylemleri

¹ Ebu Bekr-i Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s.21; Seyfettin Erşahin, *Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002, s.25; İlhan Erdem, "Akkoyunlu Devletini Meydana Getiren Aşiretler", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.VI, İzmir 1991, s. 243-265.

² İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984, s.188; Erşahin, *a.g.e.*, s.38; M. Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 251-270.

³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.188; İlhan Erdem, "Mardin'de Akkoyunlu Mirası", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006, Mardin)*, Bildirileri, İstanbul 2006, s.404.

⁴ Ebu Bekr-i Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.256; Şerafettin Turan, "Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*,C. III, S. 4-5, Ankara, 1965, s. 101.

⁵ Akkoyunluların, Anadolu'daki ticari faaliyetlerin devlet güvencesi ile yürütülmesi için vergi ve kanunlar ürettikleri bilinmektedir. Sadece doğu mallarını almaya gelen Venedik ve Ceneviz tacirleri ile değil aynı zamanda diğer Avrupalı tacirlerle de ticaret yapıyorlardı. Ticari münasebetleri neticesinde siyasi ilişkilerinde güçlendiği ve Akkoyunluların Osmanlılarla yaptığı Otluksbeli Savaşı'nda Akkoyunlularla ittifak kurdukları anlaşılmaktadır, detaylı bilgi için bk.,Kazım

Osmanlılarla aralarında Otlukbeli Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur⁶. Akkoyunluların Osmanlılarla yaptığı Otlukbeli Savaşı'nda (1473) yenilmesi, taht mücadelelerinin ortaya çıkmasına ve buna bağlı iç karışıklıkların doğmasına sebebiyet vermiştir⁷. Bununla birlikte diğer devletlerin baskılarıyla devletin zayıflaması süreci başlatmıştır. Eski kuvvet ve gücünü yitiren Akkoyunlu Devleti'ne İran'da Şah İsmail tarafından kurulmuş Safevi Devleti 1502 yılında son vermiştir⁸.

Akkoyunluların hüküm sürdükleri bölgelerde geniş çaplı inşaa faaliyetleri yürüttüklerini, sanata ve sanat eserlerinin yapımına katkıda bulduklarını, günümüzde mevcut olmayan ve mevcut bulunan eserler üzerinden tespit etmek mümkündür. Eserlerinin en yoğun olduğu şehir Diyarbakır olmakla beraber Mardin, Bayburt, Urfa, Elazığ, Erzincan gibi kentlerde de kültür varlıklarını görmekteyiz. Araştırma konumuz olan Sultan Hamza Türbesi Mardin'de inşa edilmiştir. Konuyla ilgili literatür çalışmalarına bakıldığında, eserin daha çok Akkoyunlu eserleri çerçevesinde fazla detaylandırılmadan incelendiği görülmektedir. Söz konusu çalışmalar⁹, eserin

Paydaş, " Ak-koyunlular Döneminde Ticaret", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S.36, s.213-223; Turan, a.g.m., s.75-76.

⁶ Paydaş, " Ak-koyunlular Döneminde Ticaret", s.217; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.345; Selâhattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1999, s. 282; Remzi Kılıç, "Fatih Devri (1451-1481) Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 14/1, 2003, s. 98; Turan, a.g.m., s. 65.

⁷ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.354.

⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s.197; Faruk Sümer, " Ak-koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 40, İstanbul 1986, s.17; A.y., "Akkoyunlular", *İslam Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul 1989, s.272; Erşahin, a.g.e., s.134; Walther Hinz, *Şeyh Cüneyd ve Uzun Hasan*, (Çev. T. Brykoğlu), Ankara 1992.

⁹ Albert Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale*, Paris 1940, s.38-39; İbrahim Artuk, *Artuk İlinin Tarihi Belgesi*, İstanbul (tarihsiz); Metin Sözen, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1975; A.y., "Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisinin Özellikleri", I. Milletlerarası Türkoloji Kongresine Sunulan Bildiriler, İstanbul 1973, s. 92-93; İbrahim Artuk, "Mardin'de Akkoyunlu Hamza'nın Mezarı", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Ankara 1970, s. 157-159; Ara Altun, *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul 1971 (2. Baskı İstanbul 2011), s.115-117; Banu Bilgicioğlu, "Mardin" (Mimari), İ.A., C. 28, Ankara 2003, s.48-51; Hamza, Keleş, "Anadolu'da Akkoyunlu Kültür Mirası; Tarihi Eserler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 38, 2006, s.71; Nevin Soyukaya vd., *Mardin Kültür Envanteri*, İstanbul 2013, s.132; Nejat, Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara 1991; Erdem, "Mardin'de Akkoyunlu Mirası"..., s.399-407; Erşahin, a.g.e., s.214.

mekân, mimari form ve Anadolu türbe tipolojisindeki yeri bakımından doyurucu bilgiler içermemektedir, ancak tarihi bilgiler açısından fikir verici niteliktedir. Konunun şimdiye kadar detaylı araştırmasının yapılmamış olması böyle bir çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamızda, eserin kent içindeki konumu, tarihi bilgileri verildikten sonra mekân analizi detaylandırılarak verilmiştir. Çalışma çok sayıda çizim ve fotoğraflarla desteklenerek sunulmaya çalışılmıştır kayıtlıdır¹⁰.

1.Yapının Bulunduğu Yer ve Konumu

Mardin, Anayol Caddesi, Savurkapı (Bab es-Sor) Mahallesi'nde, Meydanbaşı yakınlarında yolun güney kanadında yer almaktadır. Eser; 158 ada, 2 parsel numarası ile kayıtlıdır¹¹. Batısında M.E.B. Cemil Tutaşı Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, kuzeyinde Vali Ozan Caddesi, doğusunda bir konut, güneyinde ise Yeni yol Caddesi yer almaktadır. Dört yöne bakar vaziyette prizmal bir kütle teşkiliyle inşa edilmiştir (Çizim 1).

H. Keleş, (*a.g.m.*) N. Göyünç'ten alıntı yaparak Hamza-i Kebir Zaviyesinin günümüzde mevcut olmadığını belirtmektedir¹². Oysaki eser, türbe olarak inşa edilmiş, daha sonra belki de etrafında gelişen bir zaviyenin nüvesi olacak şekilde gelişim göstermiş olması muhtemeldir. Zaviyenin bu eser etrafında gerçekten kurulup kurulmadığı konusunda tarihi kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Ancak, eserin karşısında Yeni yol Caddesinin diğer tarafında yer alan Hamza-i Sağır Zaviyesi ile aynı avlu içinde yer almış olmaları ihtimaller arasındadır. Her iki eseri de gösterir vaziyette çekilen 1899, 1901 ve 1939 yılına ait fotoğraflarda bu durum daha net anlaşılmaktadır (Foto. 1,2,3,4).

İncelediğimiz türbenin Sultan Hamza tarafından ölümünden önce inşa edilmiş olduğu ve Diyarbakır'da (Amid)' vefat etmesine rağmen vasiyeti üzerine Mardin'de gömüldüğü bilgisi mevcuttur¹³.

¹⁰ Eser mevcut durumda cami işleviyle kullanıldığından çizim ve fotoğraf açıklamalarında cami ifadesinin kullanımı uygun bulunmuştur.

¹¹ Eser, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 21.09.1979/ A-1933 tarih ve sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

¹² Keleş, *a.g.m.*, s.8; Göyünç, *a.g.e.*, s.120.

¹³ Erşahin, *a.g.e.*, s.57; Artuk, *Mardin'de Akkoyunlu...*, s.158.

Fakat bani kendi türbesine gömülmemiştir. Yani eserin hiçbir zaman türbe işleviyle kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

2.Yapının Tarihçesi

Eserin, vaktiyle bir zaviye topluluğu içinde yer aldığı bazı araştırmacılar tarafından belirtilmektedir¹⁴. Ancak, eserle organik bağa sahip etrafında herhangi bir yapının konumlanmadığı dikkati çekmektedir (Foto. 5). Yapının tarihini belirten, kapı açıklığının üst tarafındaki duvar yüzeyinde dikdörtgen formda iki parça halinde yer alan kitabe, büyük oranda tahrip olduğundan bugün okunamamaktadır (Foto. 6). N. Göyünç 1932 yılında binanın baruthane olarak kullanılması sebebi ile eserin yanına yaklaşma yasağından dolayı A. Gabriel tarafından yalnızca 1435-1444 yıllarının belirtildiğini, kitabesinin tespit edilemediğini belirtmektedir¹⁵. İ. Artuk tarafından neşredilen kitabede inşa tarihi olarak H. 842/ M. 1438-39 yılları yer almaktadır¹⁶.

Türbenin yaptıranı olan Sultan Hamza, Akkoyunlu devletinin kurucu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey’in oğlu ve kardeşi Ali Bey’den sonra devletin başına geçen hükümdardır. 1437’de Amid üzerine yürüyerek yönetimi ele geçirip hükümdarlığını aynı yıl ilan etmiştir. Hamza Bey’in erkek evladı olmadığı ve sahip olduğu tek kız evladını da yeğeni Cihangir ile evlendirdiği bilinmektedir. Nitekim kendisinden sonra devletin yönetimini Cihangir ele almıştır¹⁷.

Hamza Bey, Ekim 1444’te Amid’de ölmüş ancak vasiyeti üzere Mardin’e defnedildiği kaynaklarda belirtilmektedir¹⁸. Akkoyunlu Kara Yülük Osman’ın oğlu Hamza Bey’e¹⁹ (1435/36- 1444/45) maledilen yapı türbe olarak inşa edilmiştir²⁰. Sultan Hamza’nın Ekim sonları 1444 yılında Diyarbakır’da öldüğü dikkate alınırsa, eserin

¹⁴ Göyünç, *a.g.e.*, s.120; Altun, *a.g.e.*, s.116.

¹⁵ Gabriel, *a.g.e.*, s.38-39.

¹⁶ Artuk, *Artuk İlinin Tarihi...*,s.18; Keleş, *a.g.m.*, s.71; Soyukaya vd., *a.g.e.*, s.132.

¹⁷ Sümer, “ *Ak-koyunlular*”,s.17.

¹⁸ Erşahin, *a.g.e.*, s.57.

¹⁹ Sümer, “ *Ak-koyunlular*”, s.17; F. Sümer, başka bir makalesinde Sultan Hamza’nın 1447 yılında öldüğünü belirtmiştir bkz., A.y., “ *Akkoyunlular*”, s.272. *Mardin Tarihi* adlı eserde ise Hamza Bey’in Osman Bey’in torunu olduğu belirtilmekle yanlışlık yapılmıştır, bkz., Abdulgani Efendi, *a.g.e.*, s.142-143; Kazım Paydaş, “Ak- Koyunlular Döneminde Mardin”, *Makalelerle Mardin*, (edi. İbrahim Özçoşar), C.I, İstanbul 2007, s.307-324.

²⁰ Göyünç, *a.g.e.*, s.119; Altun, *a.g.e.*, s.116.

üzerindeki tarih ile ölüm tarihi arasında 6 yıl kadar bir zaman farkı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu eserin inşa tarihi Hamza Bey'in Mardin Valisi olarak görev aldığı H. 835/ M.1432- H. 839/ M. 1435 yıllarından sonra Akkoyunlu Beyliği'nin idaresini ele geçirdiği yılda²¹(1438-1444) ölümünden önce inşa ettirmiş olduğunu kabul etmemizi gerekli kılmaktadır.

İ. Artuk, "*Mardin'de Akkoyunlu Hamza'nın Mezarı*" adlı çalışmasında Sultan Hamza'nın kendisinin ölmeden önce inşa ettirdiği türbeye defnedildiğini belirtmektedir. Türbenin 1925-1931 yıllarında askeriyenin baruthanesi olarak kullanıldığını ve Mardin Valisi *Tevfik Hadi Baysal* zamanında bu mezarın taaruza uğrayarak yerle bir edildiğini eklemektedir²².

Eserin çevresiyle birlikte düşünme zorunluluğunu dikkate alarak eserin kuzey cephesi yönünde yolun karşı tarafında yer alan Hamza-i Sağır Zaviye ve avlusunda yer alan ayak ve başucu şahidelerine sahip mezarda incelenmiştir. Zaviyenin Akkoyunlu hükümdarı Cihangir'in oğlu Hamza Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir²³. 16 y.y. kayıtlarında²⁴ da bu isimle geçen zaviyenin inşa tarihi H. 879/ M. 1474-75 olmalıdır. İncelenen mezar taşı üzerinde ise H. 848/ M. 1444-45 tarihinin yer alması, dönemsel olarak öncelikle mezarın sonradan mescit mekânının inşa edildiğini kanıtlar niteliktedir. Mezartaşının metnine göre avludaki mezar Sultan Hamza'ya ait olmalıdır (Foto. 7-8) İ. Artuk Hamza-i Sağır Zaviyesi'nin avlusunda yer alan mezarın Sultan Hamza'dan sonra devletin yönetimini ele geçiren Cihangir'in oğlu Hamza'ya ait olduğunu ve genç yaşta babasının emareti sırasında öldüğünü

²¹ Paydaş, "*Ak- Koyunlular Döneminde Mardin*", s.315.

²² Artuk, *Mardin'de Akkoyunlu...*, s.157.

²³ Göyünç, *a.g.e.*, s. 121'de Abdulgani Efendi, *a.g.e.*, s.183'den naklen. Abdulgani Efendi, eserinde Sultan Hamza'nın eserin inşasının başlamasına vesile olduğunu, vefatından sonra tamamlandığını belirtmektedir. Hatta kitabede ismi okunamayan oğlu tarafından inşa edildiğini eklemektedir, bkz., A. y. , *a.g.e.*, s.235. Ayrıca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı web sayfasında ve Mardin Kültür Envanterinde yapının 15. y.y. ilk çeyreğinde Akkoyunlu Cihangir'in oğlu Hamza tarafından inşa ettirildiği ifade edilmektedir, bkz., Soyukaya vd., *a.g.e.*, s.134. Ancak tarihi araştırmalarda Sultan Hamza'nın erkek evlat sahibi olmadığı açıklanmıştır, bkz., Paydaş, "*Ak- Koyunlular Döneminde Mardin*", s.316; Sümer, "*Ak-koyunlular*", s.17; A.y., "*Akkoyunlular*", s.272.

²⁴ Zaviyenin 1526'da 9.249, 1540'da 10.155, 1564' yılında 12.223 akçelik geliri olduğu bilinmektedir, bkz., Eken, *19. Yüzyıl Mardin Vakıfları...*, s.249.

belirtmektedir²⁵. Ancak mezartaşındaki H. 848/ M. 1444-45 tarihin Sultan Hamza'nın ölüm tarihi ile bir olması yine mezar taşındaki soy sıralamasından bu kaniya varılmaktadır.

Başucu Şahidesi

40 (en) x 85 (boy) x 15 (kalınlık) cm. ölçülerinde üstü iç bükey ve dış bükey profillerle sonlanmaktadır. Açık sarımsı kalker taşından yapılan şahidenin iç yüzü yazılıdır. Şahidenin etrafı silmeyle sınırlandırılmış ve orta bölümüne de altı satır yazı yerleştirilmiştir. Yazılar yüzeyden kabartma tekniği ile yazılmıştır (Foto. 7).

Metni

قل هو الله أحد
الفضائل جها تكبير بن
الأمير الكبير المرحوم علي بن
الأمير الأعظم عثمان
إلى أرواحهم الفاتحة
توفى في سنة ٨٤٨

Okunuşu

- 1 Kulhuvoallahuahad
- 2 El fedail Cihangir bin
- 3 El emirü'l kebir el merhum Ali bin
- 4 El emirü'l azam Osman
- 5 İlaervahihîm el fatiha
- 6 Tüvüffiye fi seneti 848

Anlamı: “De ki: O Allah birdir, öncelikle büyük emir Osman'ın oğlu, büyük ve rahmetli emir Ali'nin oğlu, Cihangir'in ve tümünün ruhlarına fatiha, H.848/ M. 1444-45 senesinde vefat etti.”

Ayakucu Şahidesi

40 (en) x 85 (boy) x 15 (kalınlık) cm. ölçülerinde üstü iç bükey ve dış bükey profillerle sonlanan biçimdedir. Açık sarımsı kalker taşından yapılan şahidenin etrafı silmeyle sınırlandırılmış ve orta bölümüne

²⁵ Hamza-i Sağır Zaviyesi'nin inşa tarihi 1474-75, banisi Cihangir'in oğlu Hamza ise mezar taşı ile zaviyenin yapılış tarihi arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Nitekim eğer İ. Artuk'un dediği gibi mezar taşı Cihangir'in oğlu Hamza'ya ait olsaydı, zaviyenin banisi Cihangir'in oğlu Hamza olamazdı. Her iki eserde de dikkati çeken bir diğer husus Hamza-i Kebir (büyük Hamza), Hamza-i Sağır (küçük Hamza) isimlerinden de anlaşılacağı gibi zaviyenin torun olan Hamza tarafından inşa edilmiş olması muhtemeldir, bk.,Artuk, *Mardin'de Akkoynlu....*, s.159.

yedi satır yazı yerleştirilmiştir. Yazılar kartuş içerisine alınmış hissi uyandıracak şekilde kabartma tekniği ile yazılmıştır (Foto. 8).

Metni

يا موسى
هذا القبر المرحوم الأمير الكبير
السعيد الشهيد المغفور
المبرور المنقل إلى رحمة ربنا الغفور القدير أبو
التصر سلطان حمزة بن
الأمير الكبير المغفور أبو

Okunuşu

- 1 Ya Musa
- 2 Hazakabr el merhum el-emirü'l kebir
- 3 Es said eş şehid el mağfur
- 4 El mebrur en müntekil ila rahmeti
- 5 Rabbini el gaffur el kadîrebu
- 6 En-nasr Sultan Hamza bin
- 7 El emirü'l kebir el mağfur ebü

Anlamı: “Ey Musa, bu kabir büyük ve affedilmiş emiroğlu, mutlu, şehid ve affedilmiş, bağışlayıcı ve herşeye gücü yeten Rabbinin rahmetine intikal eden, Sultan Hamza’ya aittir.”

Sultan Hamza tarafından ölümünden önce kendisi için inşa ettirdiği anlaşılan türbeye gömülmediği²⁶, Mardin ilinin 19. yüzyıl

²⁶ G. Eken, 1564 yılında eserin 15.783 akçelik vakıf geliri bulunduğunu ifadesinden hareketle yapının, aslında hiçbir zaman türbe işleviyle kullanılmadığını açıklar vaziyettedir, bk., Galip Eken, “19. Yüzyıl Mardin Vakıfları Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.20, s. 249; İ. Artuk, eserin 1925-1931 yılları arasında askeriye tarafından baruthane olarak kullanıldığını belirtmiştir, Ancak A.Gabriel’in 1939 yılına ait eserinde, yapıya bu nedenden dolayı yaklaşmadığını ve yapıyla ilgili detaylı Fotoğraf çekemediğini, dolayısıyla 1939-1940 yıllarında hala baruthane işleviyle kullanıldığını anlamaktayız, bk.,Artuk, *Mardin’de Akkoyunlu....*, s.159; Gabriel, *a.g.e.*, s.38-39.

vakfiye kayıtlarında²⁷ görüldüğü üzere eserin mescid fonksiyonluyla kullanıldığı anlaşılmaktadır²⁸. Sultan Hamza'nın mezar taşı olduğunu düşündüğümüz şahideler ise ölümünden sonra vasiyeti üzerine damadı ve Akkoyunlu Devleti'nin yönetimini elinde tutan Cihangir tarafından bu alana denfedilmiş olmalıdır.

3.Yapının Mimari Analizi

Eser, dört yöne uzanır vaziyette taşırılarak haçvari bir arsa üzerine, prizmal bir kütle teşkiliyle inşa edilmiş bir plana²⁹ sahiptir (Çizim 1). Sekizgen kasnağa oturan dıştan nervürlü kubbe ile örtülü oluşu Akkoyunlu mimarisinin Mardin özelinde geleneksellik kazanmış mimari bir detaydır. Kubbenin her bir dilimi sağır kemerlerle hareketlendirilerek kasnağa geçişi sağlanmış, sekizgen kasnak dört köşeden üçgen çıkıntılarla çatıya doğru uzatıldığı görülmektedir.

Yapıda taşıyıcı sistemin esasını kalın duvarlar teşkil etmekle beraber, kapı ve pencere açıklıklarında düz atkı, sivri ve basık kemerler de tercih edilmiştir.

İnşa malzemesi düzgün kesme taş tekniği ile bölgenin mimari açıdan karakteristik özelliği sayılan açık sarımsı kalker taşıdır. Mardin İlinin geleneksel yapı malzemesi olarak karşımıza çıkan bu taş cinsi, Artuklu, Akkoyunlu ve günümüz yapılarında dahi çok sık kullanılan bir taş cinsidir.

²⁷ G. Eken'in 19. Yüzyıl Mardin Vakıfları üzerine yaptığı araştırmada, 1564 yılında zaviyenin 15.783 akçelik vakıf geliri bulunduğu, Ocak 1755 (Rebiülahir 1168) tarihinde zaviyenin şeyhliğini Seyid Abdurrahman sürdürürken ölümü üzerine yerine Seyid Hüseyin atandığı, 25 Haziran 1842 (16 Cemaziyyel 1258) tarihinde zaviyenin mescidinde 4 akçe ile müezzinliği yürüten Seyid Mahmud vefat edince yerini Seyid Mehmed doldurduğu anlaşılmıştır, bk., Eken, "19. Yüzyıl Mardin Vakıfları Üzerine", s.249. Nejat Göyünç, Hamza-i Kebir ve Sagir zaviyelerinin yerini savur kapısı dışında, Meydan başı olarak belirtirken, 18. 19. asra ait belgelerde zaviyenin yeri 'haric-i Mardin...' olarak geçmektedir. Her iki zaviyenin de 20 yüzyılda şehir içine dahil olmuştur ;bk.,VGMA.HD.1140/346; VGMA.HD.1145/43.

²⁸ Galip Eken,"19. Yüzyıl Mardin Vakıfları", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu* (26-28 Mayıs 2006), *Bildirileri*, İstanbul 2006, s.469-474; A.y., "19. Yüzyıl Mardin Vakıfları Üzerine", s.249.

²⁹ Yapıya ait A. Altun tarafından yayınlanmış 1/100 ölçeğinde bir plan mevcut olup, bazı eksiklikler içermektedir, bkz.,Altun, *a.g.e*, s.115; Çalışmada kullanılan çizimler, eserin 2014-2015 yıllarında rölöve, restitüsyon ve restorasyon kapsamında hazırlanan projesine ait olup Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivinden alınmıştır.

Bütün cephelerde düzgün kesme taş tekniği ile inşa edilen duvarlar tek sıra profilli silme ile sonlanmaktadır. Bütün cepheleri dolayan saçak silmesi, alttan belirli aralıklarla yerleştirilen mukarnas dilimini anımsatan bingilerle dışa taşkın bir vaziyettedir (Foto.13). Kuzey cephede giriş kütesinin saçak bingileri diğer cephelere oranla daha az aralıklarla yerleştirilmiştir. Akkoyunlu dönemi eserlerinden Zinciriye Medresesi, Kasimiye Medresesi, Cihangir Zaviyesi vd. eserlerde benzer saçak detaylarını görmek mümkündür.

Kuzey cephesi, ana caddeye bakan eserin giriş cephesidir (Çizim 2). Cepheden öne doğru taşırılan girişi, düz atkı kemerli açıklığın etrafını sivri kemer kuşatmaktadır (Foto. 5). Sivri kemer iki renkli siyah/grimsi bazalt ve sarımsı kalker taşının birbirini alternatif nöbetleşe takip etmesi ile elde edilen almaşık bir sistemle örülmüştür. Derinlemesine kurgulanan giriş açıklığında, karşılıklı zemin seviyesinden yaklaşık 1. m. kadar yükseklikte iki seki yer almaktadır. Kapı açıklığının üst tarafındaki duvar yüzeyinde dikdörtgen formda bir kitabe yer almaktadır. Bunun üzerinde ise sekizgen formda bezeme panosu mevcuttur. Panoda arada beş kollu yıldızlar ve düzgün olmayan altıgenler oluşturan, ortada sekiz kollu bir yıldız meydana getiren geometrik geçmeler kullanılmıştır. Geçmelerin aralarındaki boşluklar farklı renkli çinilerin aplike edilmesi ile oluşturulan etki, eşkenar olmayan altıgenlerin firuze ve lacivert sır kullanılarak arttırılmıştır. Büyük oranda tahribata uğrayan süsleme panosu giriş kütesine hareketlilik kazandıran bir unsur olarak tanımlanabilir (Foto. 9). Türbenin Mardin tarihi eserleri arasında çini kullanımını gördüğümüz tek eser olması düşündürücüdür. Bu çini panonun yakın çevrelerden temin edilmiş olabileceği ihtimalini doğurmaktadır.

Giriş kütesinin gerisinde cephe duvarı yaklaşık 1.50 m. ölçüsünde iki yönden taşırılarak devam etmekle beraber, daha geride haçın doğu ve batı kolları uzanmaktadır (Çizim 1,2,3). Cephenin doğu tarafında kare kaide üzerine yükselen silindirik formda 1995 yılında inşa edilen iki şerefeli minare mevcuttur³⁰. Saçak seviyesinde her cephenin sağında kalacak şekilde dikdörtgen kesitli birer çörten dikkati çekmektedir.

Batı cephe, tamamen sarımsı kalker taşın düzgün kesme taş tekniğiyle inşa edilmiştir. Cephenin ortasında dikdörtgen formda düz

³⁰ Soyukaya vd.,a.g.e., s.132.

atkı kemerli bir pencere açıklığı mevcuttur. Haçın batı taraftaki kolunun gerisinde güney ve kuzey kolları geride dışa taşırılarak devam etmektedir. Bu cephede sekiz basamaklı bir merdivenle çıkılan dikdörtgen kapı açıklığı mevcut olmakla beraber A. Gabriel'in 1939 yılında çektiği Fotoğraflarda merdiven görülmemektedir³¹. Bu da merdiven ve kapı sisteminin bu tarihten sonra yapıldığına işaret etmektedir.

Güney cephede diğer cephelerle aynı özelliklere sahip olmakla beraber kare formda mihrap çıkıntısı ve iki tarafında dikdörtgen formda düz atkı kemerli iki adet pencere yer almaktadır. Kare formlu mihrap çıkıntısı dilimli yarım kubbe ile sonlamaktadır. Bu cephede mihrap önünden doğuya kaydırılmış 1956 ve 1960 yıllarına ait mezar yapısı yer almaktadır (Foto.10).

Doğu cephe ise batı cephe ile aynı özellikleri taşımakta ancak bu cephede kapı açıklığı mevcut değildir. Cephe aksına yerleştirilen dikdörtgen formlu pencere açıklığına sahiptir.

Yapıya yaklaşık 0.20 m. yükseklikte bir basamakla ve iki kanatlı ahşap üzerine metal konstrüksiyonlu bir kapı ile geçilmektedir. Ortada kare bir mekanın dört yöne uzanan kolların oluşturduğu haçvari plan şeması hakimdir³² (Çizim 1, Foto. 11). Ortadaki kare alanı, içten düz dıştan ise dilimli bir kubbe örtmektedir. Mardin yapıları için karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkan kubbe formunu Mardin Ulu Camii, Mardin Zinciriye Medresesi, Mardin Kasimiye Medresesi'nde de görmekteyiz. Bu uygulamanın Mardin'deki ilk örneğinin Ulu Camii'de karşımıza çıkması Artuklu Döneminde kullanılan bu formun daha sonra Akkoyunlu hükümdarlar tarafından kişisel beğenileri sonucu benimsendiği şeklinde bir yorum yapılabilir.

³¹ Gabriel, *a.g.e.*, s.38-39.

³² E. Bekir Tihrani, Sultan Hamza'nın Amid kuşatması ve sonrasında hıristiyanlarla ilişkilerine özel önem verdiği, özellikle şehri kuşatma esnasında onların yardımlarını unutmadığını belirtmektedir. Hristiyanlara karşı herhangi bir kötü tutum içerisinde bulunmadığını, aksine onlara büyük hürmet ve ikramda bulunduğunu açıklamaktadır. Sultan Hamza'nın bu tutumlarını dikkate alan bazı araştırmacılar, annesinin hıristiyan asıllı olmasına bağlamaktadır. Nitekim inşa ettirdiği türbenin mimari form bakımından haçvari plan şemasına sahip olmasını da bu hassasiyetine bağlamışlardır, bkz.,Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.83; Sümer, " *Ak-koyunlular*",s.17.

Kubbe dıştan sekizgen formlu kasnağa otururken, içten tromp geçiş elemanları ile kurgulanmıştır. Kubbe kasnağının güneye bakan yüzeyine iki tromp arasında hafif sivri kemerli bir pencere açılmıştır. Tromplar mukarnas süslemelerle doldurulmuştur. Trompları çevreleyen sivri kemerler siyah ve sarımsı renkli kesme taşların birbirini alternatif nöbetleşe takibi ile elde edilen almaşık teknikte kurgulanmıştır (Foto. 12). İki renkli taş süsleme bölgedeki taş süsleme tekniklerinden en dikkat çekici teknik olmakla birlikte Akkoyunlular tarafından yapıların süsleme programına dahil edildiği dikkati çekmektedir. Akkoyunluların Diyarbakır'daki maddi kültür eserlerine bakıldığında bu tekniğin daha yoğun ve eserlerin birçok yapı detaylarında kullandıklarına tanık oluyoruz. Mardin'deki eserlerde ise yoğun olmamakla birlikte eyvan, selsebil, mihrap kemerleri ile kubbe geçiş öğelerinde yer yer tercih edildiği görülmektedir.

İç mekânda kare alanı oluşturan hacin kollarının köşeleri basit sütuncelerle yumuşak geçiş sağlanmış, kare bölümden dört yöne açılan kollar da beşik tonozlarla örtülmüştür. Tonozların uzantısı şeklinde görülen sivri kemerler eyvan izlenimi verecek şekilde teşkilatlandırılmıştır. Mihrap bölümü yarım daire formunda bir girintiye sahip olup etrafı duvara gömülü vaziyette sütuncelerle taşınan hafif sivri kemerle kuşatılmıştır. Mihrabı kuşatan kemer, siyah bazalt ve sarımsı kalker taşının dönüşümlü kullanılması ile elde edilen almaşık örgü tekniğiyle yapılmıştır.

Yapıda süslemenin abartıdan uzak tasarlandığını, özellikle giriş kütləsi, kapı açıklığı üzerindeki sekizgen panoda, mihrap nişini kuşatan sivri kemerde ve kubbeye geçiş öğelerinde mukarnaslarda görmekteyiz. İki renkli taşın kombinasyonu hareketlilik kazandırılmak suretiyle giriş, mihrap ve trompları kuşatan kemerlerde dikkati çekmektedir. Yine sekizgen panoda firuze ve lacivert renkli sırlı parçaların kombinasyonu düzgün olmayan altıgenlere tatbiki ayrıca yapıda görülen süslemeli bölümdür.

Sonuç

Hamza-i Kebir Zaviyesi, zaviye-tekke işleviyle inşa edilen yapı topluluğundan günümüze mescit olarak kullanılan ancak türbe olduğu belirtilen yapı ulaşmıştır. Yapı dört kola beşik tonozlarla haçvari şekilde açılan ve ortadaki kare alanı örten dilimli kubbeye sahip bir plan göstermektedir. Plan şemasındaki haçvari formun, Sultan Hamza'nın Hristiyanlık dinine karşı gösterdiği hassasiyetten

ötürü³³, kişisel bir istek üzerine uygulanmış olabileceğini düşündürmektedir. Mevcut eserin zaviye olamayacağı mimari analizlerden de anlaşılacakla beraber Mardin zaviyelerinin plan ve form birliği gösterdiğini Cihangir Bey Zaviyesi ile Hamza-i Sagir Zaviyelerinin mevcut mekânlarının benzer özelliklerinden anlamaktayız³⁴. Hamza-i Kebir Türbesi’nin mekân tasarımı ve kitabesi yapının türbe olarak inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Ancak mevcut yapıyı türbe yapıları içerisinde plan bakımından karşılaştıracak olursak, Mardin’de ve Anadolu’da aynı şemayla inşa olunan başka bir eser bulmak mümkün değildir. Türbe olarak inşa ettirilen eserin, , Sultan Hamza tarafından ölümünden önce kendisi için inşa ettirdiği anlaşılan türbeye gömülmediği³⁵, tarihsel süreçte hiçbir zaman türbe işleviyle kullanılmadığı Mardin ilinin 19. yüzyıl vakfiye kayıtlarında görüldüğü üzere bölgenin mescid ihtiyacına binaen mescid fonksiyonu ile kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sultan Hamza’nın mezar taşı olduğunu düşündüğümüz şahideler ise ölümünden sonra vasiyeti üzerine damadı ve Akkoyunlu Devleti’nin yönetimini elinde tutan Cihangir tarafından bu alana denfedilmiş olmalıdır.

Haçvari plana sahip türbe yapısına Türk Mimarisinde mumyalıklar (kripta) dışında, Anadolu’da rastlanmaz³⁶. Fakat bazı farklarla yakın bir plan tipi İsfahan’da Baba Kasım Türbesi ile Azerbaycan’da bir XVI. y.y. yapısında görülmektedir³⁷. Eyyubi ve Memlük Medreselerinde³⁸ görülen türbeler, benzer plan şemasına sahip olmakla birlikte incelediğimiz eserle doğrudan bağlantı kurulamayacağından aynı bağlamda karşılaştırılmaları doğru değildir.

³³ Bu hassasiyet Sultan Hamza’nın Amid’i almaya çalışırken Hristiyanlardan büyük yardım görmüş olmasına bağlanabilir. Sözelimi hakimiyetleri altındaki Ermeni ve Yakubi Hristiyan cemaatlere rahatsızlık vermemiş olacaklar ki; Ermeni kaynakları akkoyunluların tutumundan övgüyle bahsetmektedirler, bk., John E. Woods, *The Akkoyunlu, Clan, Confederation, Empire, A Study In 15th/ 9 th Century Turkic Iranian Politics, Minneapolis*, (Çev. S. Özbudun), Chicago 1976, s.98.

³⁴ Zaviyelerin mimari ve plan detayları için bk., Altun, *a.g.e.*, s.118-119.

³⁵ İ. Artuk, eserin 1925-1931 yılları arasında askeriye tarafından baruthane olarak kullanıldığını belirtmiştir, Ancak A. Gabriel’in 1939 yılına ait eserinde, yapıya bu nedenden dolayı yaklaşmadığını ve yapıyla ilgili detaylı Fotoğraf çekemediğini, dolayısıyla 1939-1940 yıllarında hala baruthane işleviyle kullanıldığını anlamaktayız, bk., Artuk, *Mardin’de Akkoyunlu...*, s.159; Gabriel, *a.g.e.*, s.38-39.

³⁶ Türbe ve kümbetler için detaylı bilgi için bk., Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, Ankara 1991; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Ankara 1990.

³⁷ Altun, *a.g.e.*, s.148.

³⁸ Suut Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara 1965, s.155-171.

Hamza-i Kebir Türbesi'nin giriş kemeri, mihrap kuşatma kemeri ve trompları çevreleyen kemerler iki renkli taş süsleme ile hareketlendirilmiştir. Bölgedeki taş süsleme sanatı karakteristiklerinden olan bu anlayışı, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Mardin'in birçok eserinde dönemsel farklılıklar göstermiş olsalar bile görmek mümkündür. Mardin Marufiye Medresesi selsebil kemeri, Mardin Zinciriye Medresesi Cami mihrabı ve eyvan arka duvarı kemeri benzer şekilde iki renkli taş süslemeyi gördüğümüz eserlerden bazılarıdır.

Türbede ortadaki kare mekânı örten dilimli kubbe sistemi Mardin yapıları için karakteristik özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Mardin Ulu Camii (12. y.y.), Mardin Zinciriye Medresesi (1385), Mardin Kasımiye Medresesi (1482-1502)'nde görülen kubbe tipidir.

Türbenin Anadolu türbe biçimlerinden farklı bir plan arzettiğini ancak; mimari detaylarında Akkoyunlu Dönemi eserleri için karakteristik özellik sayılabacak ayrıntılara sahip olduğunu ve mimari yapı detaylarının Mardin'in bölgesel mimari dokusunu da yansıttığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abdulgani Efendi, *Mardin Tarihi*, s.142-143.
- Altun, Ara, *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul 1971 (2. Baskı İstanbul 2011).
- Artuk, İbrahim, "*Mardin'de Akkoyunlu Hamza'nın Mezarı*", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S. 1, Ankara 1970, s. 157-159.
- Artuk, İbrahim, *Artuk İlinin Tarihi Belgesi*, İstanbul (tarihsiz).
- Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, Ankara 1990.
- Bilgicioğlu, Banu, "*Mardin*" (Mimari), İ.A., C. 28, Ankara 2003, s.48-51.
- Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001.
- Eken, Galip, "19. Yüzyıl Mardin Vakıfları Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türikiyat Araştırmaları Dergisi*, S.20, s. 233-253.
- Eken, Galip, "19. Yüzyıl Mardin Vakıfları", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006)*, *Bildirileri*, İstanbul 2006, s.469-474.
- Erdem, İlhan, "Akkoyunlu Devletini Meydana Getiren Aşiretler", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.VI, İzmir 1991, s. 243-265.
- Erdem, İlhan, "Mardin'de Akkoyunlu Mirası", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006, Mardin)*, *Bildirileri*, İstanbul 2006, s.399-407.

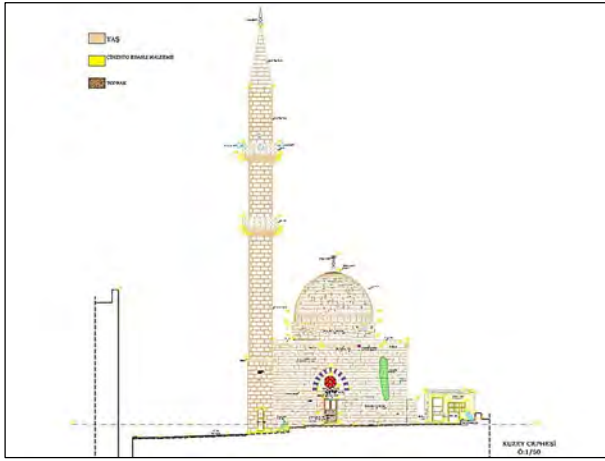
- Erşahin, Seyfettin, *Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002.
- Gabriel, Albert, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale*, Paris 1940.
- Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara 1991.
- Hinz, Walther, *Şeyh Cüneyd ve Uzun Hasan*, (Çev. T. Bıyıköğlü), Ankara 1992.
- Keleş, Hamza, "Anadolu'da Akkoyunlu Kültür Mirası; Tarihi Eserler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 38, 2006, s.63-81.
- Kılıç, Remzi, "Fatih Devri (1451-1481) Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 14/1, 2003, s. 95-118.
- Paydaş, Kazım, " Ak-koyunlular Döneminde Ticaret", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S.36, s.213-223.
- Paydaş, Kazım, "Ak- Koyunlular Döneminde Mardin", *Makalelerle Mardin*, (edi. İbrahim Özçoşar), C.I, İstanbul 2007, s.307-324.
- Soyukaya, Nevin vd., *Mardin Kültür Envanteri*, İstanbul 2013.
- Sözen, Metin, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1975.
- Sözen, Metin, "Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisinin Özellikleri", I. Milletlerarası Türkoloji Kongresine Sunulan Bildiriler, İstanbul 1973, s. 92-93.
- Sümer, Faruk, " Ak-koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 40, İstanbul 1986, s.1-38.
- Sümer, Faruk, "Akkoyunlular", *İslam Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul 1989, s.270-274.
- Tansel, Selâhattin, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasal ve Askeri Faaliyeti*, Ankara 1999.
- Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kümbetleri*, Ankara 1991.
- Turan, Şerafettin, "Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 4-5, Ankara 1965, s. 63-118.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984.
- Woods, John E. *The Aqqoyunlu, Clan, Confederation, Empire, A Study In 15th/ 9 th Century Turko- Iranian Politics*, Minneapolis, (Çev. S. Özbudun), Chicago 1976.
- Yetkin, Suut Kemal, *İslam Mimarisi*, Ankara 1965.
- Yinanç, M. Halil, "Akkoyunlular", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 251-270.

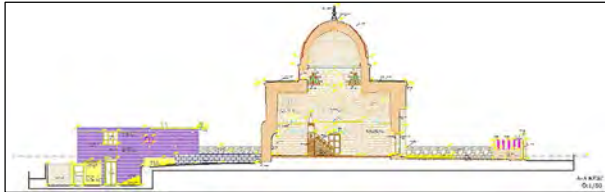
Çizimler ve Fotoğraflar

Çizim 1 Hamza-i Kebir Camii Planı
(Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Arşivinden)

Çizim 2 Hamza-i Kebir Camii Kuzey Cephe Görünüşü
(Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Arşivinden)

Çizim 3 Hamza-i Kebir Camii A-A' Kesiti
(Diyarbakır Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Arşivinden)

Foto. 1 Hamza-i Kebir Camii Genel Görünüşü (M. V. Oppenheim-1899)

Foto. 2 Hamza-i Kebir Camii Genel Görünüşü (G. Bell-1911)

Foto. 3 Hamza-i Kebir Camii Doğu Cephe Görünüşü (G. Bell-1911)

Foto. 4 Hamza-i Kebir Camii ve Çevresi (1914-18)

Foto. 5 Hamza-i Kebir Camii Genel Görünüşü

Foto. 6 Hamza-i Kebir Camii Kitabesi

Foto. 7 Başucu Mezar taşı

Foto. 8 Ayakucu Mezar taşı

Foto. 9 Hamza-i Kebir Camii Girişi Üzerindeki Süsleme Panosu

Foto. 10 Hamza-i Kebir Camii Güneydoğu köşeden görünüşü

Foto. 11 Hamza-i Kebir Camii iç mekan

Foto. 12 Hamza-i Kebir Camii tromp detayı

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

Cilt/Volume: 11 Sayı/Number: 2 Temmuz – Aralık / July – December 2014

ISSN: 1304-5482

Bu dergi uluslararası EBSCO HOST Research Databases veri indeksi ve TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı tarafından taranmaktadır.

Sahibi / Owner

Milel ve Nihal Eğitim, Kültür ve Düşünce Platformu Derneği adına Şinasi Gündüz

Yazı İşleri Sorumlusu / Legal Representative

Yasin Aktay

Editör / Editor

Şinasi Gündüz

Editör Yrd. / Co-Editor

Cengiz Batuk

Hakan Olgun

Yayın Kurulu/ Editorial Board*

Alpaslan Açıkgeçenç, Ayaz Akkoyun, Yasin Aktay, Mahmut Aydın,
Cengiz Batuk, Şinasi Gündüz, İbrahim Kayan, Hakan Olgun, Necdet Subaşı,
Burhanettin Tatar

Danışma Kurulu/Advisory Board*

Baki Adam (Prof. Dr., AÜ); Mohd. Mumtaz Ali (Prof. International Islamic U. Malezya); Adnan Aslan (Prof.Dr., Süleyman Şah Ü.); Kemal Ataman (Doç.Dr., Uludağ Ü.); Mehmet Akif Aydın (Prof. Dr., Marmara Ü.); Yılmaz Can (Prof. Dr., OMÜ); Ahmet Çakır (Doç. Dr., OMÜ); Mehmet Çelik (Prof. Dr., Celal Bayar Ü.); Waleck S. Dalpour (Prof. University of Maine at Farmington); İsmail Engin (Dr., Berlin); Cemalettin Erdemci (Prof.Dr. YYÜ); Tahsin Görgün (Prof.Dr., 29 Mayıs Ü.); Ahmet Güç (Prof.Dr., Uludağ Ü.); Recep Gün (Doç. Dr., OMÜ); Ö. Faruk Harman (Prof.Dr., Mar.Ü.); Erica C.D. Hunter (Dr., Cambridge U.); Mehmet Katar (Prof. Dr., A.Ü.); Mahmut Kaya (Prof. Dr., İ.Ü.); Sadık Kılıç (Prof.Dr., Atatürk Ü.); Şevket Kotan (Y.Doç.Dr., İ.Ü.); İlhan Kutluer (Prof.Dr., Mar. Ü.); George F. McLean (Prof. Catholic Univ., Washington DC); Ahmet Yaşar Ocak (Prof. Dr., Hacettepe Ü.); Jon Oplinger (Prof. University of Maine at Farmington); Ömer Özsoy (Prof.Dr., Frankfurt U.); Roselie Helena de Souza Pereira (Mestre em Filofia-USP; UNICAMP Brasil); Ekrem Sarıkcıoğlu (Prof.Dr., SDÜ); Hüseyin Sarıoğlu (Prof.Dr., İÜ); Bobby S. Sayyid (Dr. Leeds U.); Mustafa Sinanoğlu (Prof.Dr., 29 Mayıs Ü.); Mahfuz Söylemez (Prof.Dr. İÜ); Necdet Subaşı (Y.Doç.Dr., DİB); Bülent Şenay (Prof.Dr., UÜ); İsmail Taşpınar (Prof.Dr. Mar.Ü.); C. Sadık Yaran (Prof.Dr., OMÜ); Ali Murat Yel (Prof.Dr., Fatih Ü.); Hüseyin Yılmaz (Doç.Dr., YYÜ); Ali İhsan Yitik (Prof. Dr., DEÜ)

* Soyadına göre alfabetik sıra / In alphabetical order

Kapak ve Sayfa Tasarımı / Cover & Page Design

İnan Avcı

Baskı / Publication

Ladin Ofset - İstanbul, Haziran 2015

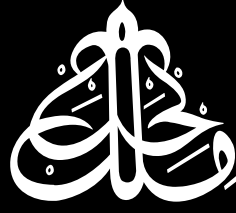
2.Mat. Sit. 3 NB 15 Topkapı İstanbul / İsmail Tüz 0212 501 24 18

Yönetim Yeri / Administration Place

Milel ve Nihal Eğitim, Kültür ve Düşünce Platformu Derneği
Fevzipaşa Cad. Şehit Mehmet Sarper Alus Sok. No: 5, K.: 3, Tel: (0212) 533 97 31 Fatih/İstanbul
www.milelvenihal.org e-posta: dergi@milelvenihal.org

Milel ve Nihal yılda iki sayı olarak altı ayda bir yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Milel ve Nihal'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanmış yazıların yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınmaz. Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasından yayın kurulu sorumludur.

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

Cilt/Volume: 11 Sayı/Number: 2
Temmuz – Aralık / July – December 2014

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN 1304-5482

Hakan OLGUN

Ugarit Metinleri Çerçevesinde
Baal Tapıcılığı ve İsrailoğulları'na Etkisi

Dursun Ali AYKIT

Falařalar veya Etiyopya Yahudileri

Mehmet ALICI

Sühreverdî'nin İşrâk Düşüncesini İnşâda
Kadim Etimolojilerin Yeri

Yasin MERAL

Yahudi Kaynaklarında
Ararat Dağları (Tekvin, 8:4)

Ahmet Erhan ŐEKERCİ

Ansiklopedist Bir Düşünür Olarak
Roger Bacon

Hasan ÖZALP

Descartes Felsefesinde
Kozmolojik Argüman Soruřturması

Evindar YEŞİLBAŞ

Mardin'de Hamza-i Kebir
Türbesi Üzerine Yeni Değeriendirmeler

cilt: 11 sayı: 2 Temmuz - Aralık'14

